

Ema Botica
Split

*MISLIMA I POGLEDIMA – S HARNOŠĆU
MATI UJEVIĆU (1901. – 1967.)*
Zbornik sa skupa Dani Mate Ujevića

ur. Marija Jović, Krešimira Gudelj i Josip Lasić
Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2023.

Urednička knjiga *Mislina i pogledima – s harnošću Mati Ujeviću (1901. – 1967.)* objavljena je 2023. godine u Zagrebu u izdanju Hrvatske sveučilišne naklade. Naslov *Mislina i pogledima* aluzija je na Ujevićeve istoimenu monografiju iz 1955. godine, a znanstveni prilozi koje knjiga sadrži rezultat su rada znanstvenika koji su svoja istraživanja predstavili na skupu *Dani Mate Ujevića 2021.*, koji se održao 16. i 17. srpnja 2021. godine u Imotskom. U uredništvu zbornika djelovali su Marija Jović, Krešimira Gudelj i Josip Lasić, pri čemu je upravo J. Lasić napisao i predgovor, u kojem se otkrivaju okolnosti nastanka knjige. U njemu je predstavio sudionike znanstvenog skupa, koji su ujedno i autori članaka objavljenih u ovom zborniku. Svoj tekst završava zahvalama i isticanjem važnosti ostavštine Mate Ujevića.

Zbornik je podijeljen na tri dijela, zapravo četiri ako im pridružimo i uvodni dio koji zauzima gotovo sedamdeset stranica. Urednička knjiga započinje predstavljanjem biobibliografije Mate Ujevića u autorstvu Marije Jović i Krešimira Gudelja, a opisuje se Ujevićevo djelovanje s posebnim naglaskom na popis njegovih objavljenih radova: knjiga i članaka. Nastavlja se istraživanjem Marijane Borić, koja je analizirala Ujevićev enciklopedijski pristup znanosti te predstavila njegove uredničke uloge u projektu *Hrvatske enciklopedije*. Projektu je pristupio postavljajući hrvatsku povijest i kulturu u europski i svjetski kontekst. Anđela Milinović Hrga proučavala je Ujevićev pristup hrvatskom jeziku u razdoblju od završetka Drugoga svjetskog rata do *Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog*

jezika. Ponovno se uočava Ujevićev komparatistički pristup na primjeru njegova pregleda hrvatske književnosti, ali uočava se i snažna nacionalna svijest. Propitivao je kodificiranu pravopisnu normu promišljajući o jeziku kojim su se služili važni hrvatski autori poput Antuna Gustava Matoša, ali i važni hrvatski jezikoslovci poput Kašića i Belostenca. Ana Ćavar istraživala je metodička obilježja gimnazijskih čitanaka u prvoj polovini 20. stoljeća, a Ujevićeva uloga uglavnom je uokviriti jedno povijesno razdoblje. Autorica uočava da se do Ujevićeva vremena u udžbenicima povećava količina metateksta na štetu književnih tekstova iako se uglavnom zadržava reproduktivna vrsta udžbenika. Posebnost je što se Ujevićev udžbenik odlikuje originalnošću i odmicanjem od sadržaja i koncepcije prethodnih udžbenika.

(P)ogledi (p) o književnosti drugi je dio zbornika, usmjeren na odnos Mate Ujevića i književnosti. Lucijana Armanda Šundov uspoređuje Ujevića s Ivanom Raosom na razini kršćanskog svjetonazora i književnog stvaralaštva postavivši Ujevića kao Raosova prethodnika. Marina Asturić predstavlja Ujevića kao humanističkog mislioca koji se nalazio na razmeđu između kršćanskog i liberalnog svjetonazora. U svojim idejama nacije on se vraća hrvatskom seljaku, a ulogu umjetnosti vidi u oblikovanju poštenoga društva kojim upravlja Bog. Marina Kljajo-Radić promatra glavnoga junaka Ujevićeva djela *Mladost Tome Ivića*, kojeg se tumači kao Ujevićeva predstavnika u prikriivenoj autobiografiji ili pak kao njegova alterega. Njegova dubina pronalazi se upravo u duhovnim i psihološkim previranjima te prikazuju još jedan primjer intelektualca suočena s društvenom kaljužom. Tea Rogić Musa prikazuje Ujevićev odnos prema srpskoj književnosti i njezinoj ulozi u međuratnom razdoblju pri čemu se autor okušao u žanru kritike, a ponovno se otkriva njegova pozicija kršćanskog svjetonazora te snažan nacionalni hrvatski naboj. Njegove kritike ne smiju se gledati kao oblik amaterizma, nego upravo izričaj određene pozicije u specifičnom povijesnom trenutku. Kornelija Pinter proučava kako je Mate Ujević uredio antologiju ulomaka i aforističnih Matoševih izreka te koji je značaj prostornog leksika u Matoševu stvaralaštvu. Prostorni leksik otkriva Matoševu domovinu – hrvatske prostore – što je Ujeviću bilo blisko. Ivana Čagalj piše o drugom Ujeviću, don Iliji Ujeviću, koji je u Dalmatinskoj zagori djelovao u 19. stoljeću kao narodni prosvjetitelj. Ivana Odža ističe Matu Ujevića i njegovo djelo *Mladost Tome Ivića* kao preteču suvremenih memoarskih forma, napose u svojem humorističnom tonu i obilježjima usmene književnosti. Tea-Tereza Vidović Schreiber analizira kako je u *Hrvatskoj književnosti* Mate Ujevića predstavljen Marin Bego, napose njegov putopis *Niz našu obalu*. Putopis se odlikuje elementima koji su bliski modernim turističkim vodstvima koja su obilježena tzv. *storytellingom*, čime se Bego pokazuje kao inovativni pisac čije je djelo puno umjetničke vrijednosti.

Misli(ti) o kulturi treći je dio zbornika u kojem su zastupljeni članci koji proučavaju Ujevića iz kulturološke perspektive. Ivana Čagalj proučava predstavljenost

Slovaka i slovačke kulture u *Hrvatskoj enciklopediji A – E*, čiji je urednik bio upravo Mate Ujević. Zaključila je da se iz navedenog projekta može uočiti leksikografski koncept predstavljanja pojmova i osobitosti slovačke kulture. Robert Bacalja i Katarina Ivon prikazali su odnos Mate Ujevića i gradišćanskih Hrvata 30-ih godina 20. stoljeća. Ističe se Ujevićevo iniciranje odnosa gradišćanskih Hrvata s matičnom kulturom, a zahvaljujući među ostalim i njemu do danas se razvijaju dobri odnosi hrvatskih iseljenika s matičnom kulturom. Josip Lasić uputio je na Ujevićev doprinos istraživanju identiteta američkih Hrvata, a koji se opet očituje u *Enciklopediji*, čijom je Ujević bio urednikom. Anamaria Sabatini i Toni Čapeta istražuju primjenjivost Ujevićeva pristupa i metodologije, predstavljenih u knjizi *Gradišćanski Hrvati*, na problematiku iseljeništva općenito. Ističu znanstvenost njegovih poglavlja i izrazitu metodičnost u pisanju. Stipe Botica predstavlja odnos Mate Ujevića i Matice hrvatske. Unatoč tomu što Ujević nije djelovao u sklopu Matice hrvatske, uočava se podudarnost Ujevićeve aktivnosti i aktivnosti Matice hrvatske, napose na području unaprjeđivanja hrvatske kulture. Stjepan Lapenda predstavio je Matu Ujevića iz biografske perspektive s posebnim naglaskom na njegovo priznanje kao pravednika među narodima zbog njegova sudjelovanja u spašavanju nekoliko Židova od odvođenja u koncentracijski logor Jasenovac. Tim radom tako se prikazuje Ujevićev odnos prema Židovima i židovskoj kulturi, dodatno naglašavajući njegov odnos prema marginaliziranima, pogotovo u opasnim povijesnim zbivanjima. Rebeka Mesarić Žabčić istražila je život i kulturni rad bračnog para Tijan, pri čemu je Pavao Tijan bio stalni Ujevićev suradnik na projektu *Hrvatske enciklopedije*. Nedjeljka Letić-Tijan pak bila je aktivna kulturna djelatnica u iseljeništvu, a već je više puta istaknuta Ujevićeva okrenutost hrvatskomu iseljeništvu. Njihova suradnja bila je važna za održavanje hrvatske kulture i jezika izvan domovine nakon Drugog svjetskog rata. Ivana Vidović Bolt zainteresirala se *Vijencem* i doprinosom koji je svojim djelovanjem dao Julije Benešić, a kojeg je Mate Ujević postavio za urednika. Iako je uredništvo trajalo tek godinu dana, Benešić je kao vrstan intelektualac i svestrana osoba uspio ostaviti neizbrisiv trag na časopis općenito. Unatoč tomu što je bio polonist, Benešić je primarno bio usmjeren na promociju hrvatskih pisaca.

U četvrtom dijelu zbornika, *Jezično-povijesno-etnografski kompendij*, obuhvaćene su sve druge teme, pri čemu se ističu jezikoslovne. Iva Nazalević Čučević, na temelju korpusa dvaju Ujevićevih djela, jednog autorskog i jednog umjetničkog, daje uvid u autorov stil s posebnim osvrtom na (morfo)sintaktičke stilske figure. Cilj je rada bio prikazati jezična obilježja Ujevićeva pisanja te tako dokazati njegovu visoku stilsku vrijednost. Siniša Runjaić, Ana Ostroški Anić i Ivana Brač, uz *Pomorsku enciklopediju* pod Ujevićevim uredništvom, pokazuju kako je Mate Ujević utjecao na pomorsku terminologiju u Hrvatskoj, s posebnom pozornošću na moderne digitalne baze. Željka Macan uhvatila se u koštac sa žanrom putopisa

usporedivši američke putopise Mate Ujevića, Josipa Badalića i Aleksandra Flakera. Cilj je bio otkriti odrednice žanra iz pera različitih autora koji potječu iz iste kulture i koji su pisali u slično vrijeme. Jurica Budja i Ivana Kurtović Budja objašnjavaju rad računalnog programa koji je kreiran s ciljem generiranja flektivnih oblika hrvatskoga jezika, tako stvarajući pomagala za učenje hrvatskog kao stranog jezika. Tako se približavaju Ujevićevim nastojanjima jer je, kao što je istaknuto u većem broju radova, Ujević bio izrazito okrenut hrvatskoj emigraciji. Dodatan dokaz za tu izjavu činjenica je i da je članak napisan na engleskom jeziku, očito očekujući pozornost čitatelja kojima je izvorni jezik neki drugi od hrvatskoga. Ana Grgić i Ana Nikolić među silnim rječnicima obratili su pozornost na rječnike stilskih figura te predlažu nastanak digitalnog rječnika antonomazija. Članak Helene Dragić i Zrinke Gabelica označava prijelaz s jezičnog na geografski dio četvrtog dijela zbornika, uključujući u svoj članak obilježja obaju područja. U središtu je njihova istraživanja horonim Imotska krajina s posebnim osvrtom na hidronime toga područja, a sve povezano s narodnom predajom o njihovu nastanku. Marijana Tomelić Ćurlin i Tanja Brešan Ančić prikazale su jezik Ante Kuzmanića u kontekstu jezičnih ostvaraja njegova vremena, kako je s njima u skladu, a kako se od njih odmiče. Istraživanje utječe i na razumijevanje razvojnog puta hrvatskog standardnog jezika. Renata Relja promišlja o autoetnografiji kao osobnoj etnografiji, ali i etnografiji općenito te iluziji objektivnosti i odvojenosti proučavatelja od predmeta svoga proučavanja. Krešimir Regan i Dubravka Latinčić predstavljaju istraživanje o tvrdom gradu Prološcu (Badnjevića), slikovitoj ruševini srednjovjekovne utvrde. S Ujevićem se to istraživanje povezuje samo geografski jer se Proložac nalazi u Dalmaciji, odakle je bio i sam Ujević. Članak je obogaćen dodatkom s fotografijama i ilustracijama, koje donose i estetski završni pečat završetku zbornika *Mislina i pogledima*.

Zbornik tako donosi detaljan uvid u osobu i djelo Mate Ujevića, intelektualcu i umjetniku koji danas nažalost polako pada u zaborav, a od čega su ga istraživači ovoga zbornika i htjeli sačuvati. Na temelju svih predstavljenih članaka uočava se velika Ujevićeva važnost za hrvatsku kulturu općenito, napose na području filologije i održavanja veza s hrvatskim iseljeništvom. Ujevićev katolički i hrvatski identitet ostavili su snažan trag na njegovo umjetničko stvaralaštvo, ali i na moralni kompas, što se posebno vidi po njegovoj tituli pravednika među narodima. Ostavio je traga na kulturnim i jezičnim sadržajima za Hrvate u tuzemstvu i inozemstvu, a nasljedovanje toga može se vidjeti i u jezikoslovnim naporima predstavljenim i u ovome zborniku. Čak i naizgled nepovezana istraživanja omogućuju dublji uvid u Ujevićev lik pa tako članak o utvrđi u Dalmaciji pokazuje okružje iz kojeg je Ujević ponikao i koje ga je formiralo. *Mislina i pogledima* vrijedan je doprinos istaknutih hrvatskih znanstvenika u predstavljanju toga velikog intelektualca te polazište za buduća istraživanja, kojih će zasigurno još biti.